

AGROBIZNES, FAN VA TEXNOLOGIYALAR

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON
JURNALI

Агробизнес, наука и технологии

Agribusiness, science and technology

№ 083688

ISSN:
3060-5245

Toshkent-2026

Platform & workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vilniaus Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

JURNALNING ILMIYLIGI:

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 30.11.2024-yildagi
№364/5-sonli qarori bilan
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari
bo'yicha, 08.05.2025-yildagi
№370/5-sonli qarori bilan
06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari
bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 481-sahifa.
2026-yil, sentabr.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

КУРПАЯНИДИ КОНСТАНТИН ИВАНОВИЧ

Стратегии цифровой трансформации в Европейском союзе и потенциал институционального трансфера Французского опыта в Узбекистан.....11

ERGASHEV RUSTAM RAJABOVICH

Ilmiy ishlanmalar asosida Spin-off korxonalarini tashkil etish va rivojlantirishning bosqichli boshqaruv modeli.....25

ABDURAXMANOVA MUQADDAS TOXTASINOVNA

Temir yo'l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ilg'or mexanizmlari.....34

ABDULLAYEV ILYOS AXMADOVICH, JABBOROV JAMOLIDDIN MUXAMMADJON O'G'LI

Surxondaryo viloyatida demografik jarayonlarning statistik tahlili.....44

XASANOV SANJARBEK ABDUMANNOBOVICH

Sanoat korxonalarida raqamli transformatsiya darajasini baholash uslubiyoti ("Farg'onaazot" AJ misolida).....50

ABDURAZAKOVA NARGIZA RIXSIBAYEVNA

Aksiyadorlik jamiyatlarida xususiy kapital rentabelligiga ta'sir etuvchi omillar: O'zbekistonning uchta aksiyadorlik jamiyati misolida panel tahlil.....57

SULTANOVA ZUXRA JAKSILIKOVNA

Qaraqalpaqstan Respublikasida region ekonomikasini rivojlantirishda IT park xizmatini amalga oshirish masalalari ham paydalanilgan mumkinliklari.....69

ERGASHEV G'YOS BAXROM O'G'LI

Mamlakat qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish zarurati.....76

URMANOVA UMIDA XAKIMDJANOVNA

Sanoat tarmoqlariga investitsiyalarni jalb etish holati va rivojlanish tendensiyalari.....87

SHAMSIDDINOVA DILNOZA SHAVKAT QIZI

O'zbekiston chirm poyabzal korxonalarida milliy brend qiymatini oshirishning marketing mexanizmlarini takomillashtirish.....97

MUSAYEV OZODJON SHAVKAT O'G'LI

Mehnat resurslarini boshqarishning zamonaviy usullari va ularning iqtisodiy samaradorligi.....106

XALIKCHAYEVA SADOKAT

Qum-shag'al mahsulotlarini realizatsiya qilishda soliq bazasini aniqlash metodologiyasi "Minimal narx" mexanizmining tatbiq chegaralarini takomillashtirish masalalari.....113

XUSANOV SHUXRAT BURXANOVICH

Moliyaviy hisobotlarni qalbakilashtirish xavfi ko'rsatkichlari tizimini ishlab chiqish.....122

QUDRATOV ALISHER ALIJANOVICH, QODIRQULOVA SEVINCH TOIR QIZI	
Qishloq xo'jaligida dukkakli mahsulotlarni yetishtirishda davlatning iqtisodiy tutgan o'rni.....	133
IKROMOVA IRODA	
Transport logistika korxonalari va koridorlari samaradorligini oshirishda milliy logistikani boshqarish markazi platformasi.....	139
AXMADOVA IRODA MUZAFFAR KIZI	
The economic role of professional tour guides in enhancing the quality of ecotourism services.....	153
SODIQOVA NIGORA TURAYEVNA	
Suv resurslari cheklangan sharoitda hududiy ixtisoslashuvni takomillashtirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan O'zbekiston sharoitida foydalanish.....	165
АСРОРОВА МАВЛУДА АБДУШУКУРОВА	
Кадровый потенциал в системе государственной научно-инновационной политики: сравнительный анализ опыта зарубежных стран.....	175
KULIBOYEV AZAMAT SHONAZAROVICH	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida tibbiy xizmatlar kalkulyatsiyasini shakllantirish va xarajatlar hisobining uslubiy muammolari.....	193
UMAROV JAVOHIR BAHODIR O'G'LI	
Tovar operatsiyalari hisobini avtomatlashtirishda integratsiyalashgan axborot tizimlarining roli: jahon tajribasi misolida.....	204
KADIROVA LAZOKAT YUREVNA	
Davlat moliyaviy nazorati jarayonlarini sun'iy intellekt yordamida riskka yo'naltirilgan raqamli nazorat modeli asosida takomillashtirish.....	212
BAXSHULLOYEV FERUZBEK	
The economics of digital water management: a critical review.....	226
TO'XTAYEV UMIDJON SHUHRAT O'G'LI	
Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish iqtisodiy mexanizmi amal qilish tamoyillari.....	236
RAXIMOV ANVAR NORIMOVICH, MIRZAYOROVA HURIYAT UBAYDULLAYEVNA	
Qashqadaryo viloyatida qishloq xo'jaligi tadbirkorligi samaradorligidagi hududiy tafovutlarni baholash.....	244
XURRAMOV XOLBEK XURRAM O'G'LI	
O'zbekistonning janubiy hududlarida anorchilik tarmog'ining rivojlanish tendensiyalari.....	251
ABDUSHEROZOVA MADINA SODIQJON QIZI	
Agrologistika korxonalarini rivojlantirish va shartnomaviy munosabatlarni takomillashtirish.....	258
ZARIKEYEVA MIYASAR MARATOVNA	
Ekonometrik modellashtirishda endogenlik muammosi: nazariy yondashuvlar va zamonaviy baholash usullari.....	264
KODIROVA GAVHAROI QUTBIDINOVNA	
Sanoat korxonalarining tashkiliy va iqtisodiy xususiyatlari.....	276

DJURAYEVA RUXSORA NEMATILLOYEVNA

Qishloq joylarida aholi turmush farovonligini yaxshilash va bandligini ta'minlash yo'llari (Buxoro viloyati misolida).....283

SULTANOV BAXODIR FAYZULLAYEVICH, SULTANOV AZIZBEK BAXODIR

O'G'LI

Qishloq xo'jaligida melioratsiyadan yashil-raqamli transformatsiyagacha: evolyutsion rivojlanish va boshqaruv modeli.....290

BAYMURATOVA ZINA AQILBEKOVNA

Improving the credit risk management system in commercial banks.....299

SHERQO'ZIYEVA UMIDA ULUG'BEK QIZI

Sun'iy intellekt ta'sirida mehnat bozori: texnologik ishsizlik, kasblar qayta taqsimlanishi va inson kapitaliga yangi talablar.....308

MASHARIPOVA SARVINOZ

Sanoat tarmoqlarida yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida energiya tejamkorligini oshirishda xorij tajribasi.....320

ACHILOV MASHRAB ULUG'BEKOVICH

Intensiv bog'dorchilikni modernizatsiyalashning resurs-integratsiyalashgan mexanizmi.....328

ABDULLAEV MUZAFFAR ABDUJABBAROVICH, KARIEVA GULNORA

ABDULLAEVNA, NARINBAEVA GULNORA KARIMOVNA

Prospects for the formation of the economic mechanism of innovation policy in the regions.....335

ABDULLAYEVA SHAXNOZA ERKINOVNA

O'zbekistonda ijtimoiy himoya tizimida sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalardan foydalanish istiqbollari.....345

MAVRULOV RAVSHAN NEMATJONOVICH

Farg'ona vodiysidagi kichik biznes subyektlari faoliyati samaradorligini baholash.....351

QUDRATOV BAHODIR G'AYBULLAEVICH

Buxoro viloyatida elektron xizmatlarni rivojlantirishning hududiy iqtisodiy o'sishga ta'siri.....360

AZIZKHODJA AMONOVICH SHARIPOV

Ownership structure, marketing innovation and market performance in Uzbekistan: evidence from 2020–2025.....369

ABDULLAYEV ILYOS AXMADOVICH, HAMROYEV SAMANDAR ANVAR

O'G'LI

O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan oliy ta'lim tashkilotlari statistik ko'rsatkichlar va ularning dinamikasi.....377

ZAFAR QODIROV ABDIVAXBOVICH

The economic nature, necessity, classification, characteristics, and theoretical foundations of long-term asset valuation.....385

BOBOBEKOV BAXROM KAXXAROVICH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida joriy aktivlarni tahlil qilishning axborot ta'minotini takomillashtirish va undan samarali foydalanish usullari.....397

KADIROVA MARALJON MATYAKUBOVNA

Innovatsion faoliyat asosida tekstil korxonalari raqobatbardoshligini baholash va rivojlantirish mexanizmlari.....403

MUSAYEVA NIGORA NURIDDINOVNA

Iqtisodiy taraqqiyotning yangi bosqichida O'zbekistonning rivojlanish modeli.....415

YORBEKOVA DILOROM MUXAMMADKULOVNA

Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi metodikasini takomillashtirish masalalari.....422

MUHAMMAD UMAR ASLAM

Agritourism as a driver of sustainable rural development in Uzbekistan: economic, environmental and socio-cultural perspectives.....431

XUDAYBERDIYEVA FILYURA MIRZAMASHRABOVNA

Yangi O'zbekiston taraqqiyotida yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish.....445

ISOQOV HASAN ABDUXALIMOVICH

Qashqadaryo viloyatida oziq-ovqat sanoati innovatsion rivojlanishining ko'p omilli ekonometrik modelini ishlab chiqish.....454

SAGIEVA MOLDIR ORAZBAY QIZI, MADREYMOVA ALTINAY SARSENBAEVNA

Qoraqalpog'iston Respublikasida tashqi savdo va eksport salohiyatining hududiy iqtisodiy o'sishdagi roli.....464

ULUG'MURODOV FARXOD FAXRIDDINOVICH

Elektron savdo xizmatlarida qaytarish va sotuvdan keyingi xizmatlarni takomillashtirishning iqtisodiy ahamiyati.....472

NAVRUZ ISLAMOV

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimini boshqarish strategiyalarining nazariy asoslari va ularni tasniflashga yondashuvlar.....481

TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR OQIMINI BOSHQARISH STRATEGİYALARINING NAZARIY ASOSLARI VA ULARNI TASNIFLASHGA YONDASHUVLAR

NAVRUZ ISLAMOV

Xalqaro Nordik universiteti Xalqaro loyihalar, protocol
va safarlarni tashkil etish bo'limi boshlig'i

E-mail: n.islamov@nordicuniversity.org

ORCID: 0000-0002-5837-9146

Annotatsiya. Maqolada to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) oqimini boshqarish strategiyalarining nazariy asoslari tizimli tahlil qilingan. Monopolistik ustunlik, mahsulotning hayotiy sikli, internalizatsiya, eklektik (OLI) paradigma va investitsion rivojlanish yo'li nazariyalarining qabul qiluvchi mamlakat boshqaruv strategiyasi uchun uslubiy ahamiyati ochib berilgan. Muallif yondashuvi asosida "TTXI oqimini boshqarish strategiyasi" tushunchasiga ta'rif berilgan, strategiyalarni yetti mezon bo'yicha tasniflash taklif etilgan. Tasnifga "natijaga bog'liqlik darajasi" mezoni kiritilib, hajmga yo'naltirilgan va natijaga yo'naltirilgan strategiyalar farqlangan. Strategiyaning konseptual modeli va samaradorlikni baholash ko'rsatkichlari tizimi ishlab chiqilgan. Natijalar O'zbekistonda TTXI oqimini boshqarish strategiyasini ishlab chiqish va baholashda uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, investitsiya oqimi, boshqarish strategiyasi, OLI paradigmasi, investitsion rivojlanish yo'li, strategiyalar tasnifi, natijaga yo'naltirilgan rag'batlantirish.

Аннотация. В статье систематизированы теоретические основы стратегий управления потоками прямых иностранных инвестиций (ПИИ) и раскрыто значение ключевых теорий ПИИ, включая парадигму OLI и путь инвестиционного развития, для стратегии принимающей страны. Дано авторское определение понятия стратегия управления потоками ПИИ, предложена классификация стратегий по семи критериям с новым критерием степень привязки к результату. Разработаны концептуальная модель стратегии и система показателей оценки её эффективности, применимые для Узбекистана.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, инвестиционный поток, стратегия управления, парадигма OLI, путь инвестиционного развития, классификация стратегий, стимулирование, ориентированное на результат.

Abstract. The article systematises the theoretical foundations of strategies for managing foreign direct investment (FDI) flows and shows the relevance of key FDI theories, including the OLI paradigm and the investment development path, for a host country's strategy. The author defines the concept of an "FDI flow management strategy" and proposes a classification of strategies by seven criteria, including a new criterion, the "degree of outcome linkage". A conceptual model of the strategy and a set of indicators for assessing its effectiveness, applicable to Uzbekistan, are developed.

Keywords: foreign direct investment, investment flow, management strategy, OLI paradigm, investment development path, classification of strategies, outcome-based incentives.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TXI) mamlakatlarning iqtisodiy o'sishini ta'minlash, ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish, zamonaviy texnologiyalarni jalb etish hamda xalqaro iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xorijiy kapital oqimlarining hajmi va yo'nalishi nafaqat investitsiya muhitining jozibadorligiga, balki davlat tomonidan amalga oshirilayotgan investitsiya

siyosati, institutsional mexanizmlar va strategik boshqaruv yondashuvlariga ham bevosita bog'liq. Shu sababli TXI oqimini samarali boshqarish, uning ustuvor tarmoqlar va hududlarga yo'naltirilishini ta'minlash hamda investitsiyalarning uzoq muddatli iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

TXI oqimini boshqarish strategiyalari mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasi, investitsiya salohiyati, bozor hajmi, institutsional muhit va milliy iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan kelib chiqib shakllanadi. Mazkur strategiyalarni nazariy jihatdan asoslash va ularni muayyan mezonlar asosida tasniflash xorijiy investitsiyalarni jalb etishning mavjud mexanizmlarini tizimli baholash imkonini beradi. Shu nuqtayi nazardan, TXI oqimini boshqarish strategiyalarining mazmun-mohiyatini ochib berish, mavjud nazariy yondashuvlarni umumlashtirish hamda ularni maqsad, vosita, boshqaruv darajasi va kutilayotgan iqtisodiy natijalar bo'yicha tasniflash mazkur tadqiqotning muhim nazariy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, zamonaviy sharoitda TXI oqimini boshqarish faqat xorijiy kapitalni jalb qilish bilan cheklanmay, investitsiyalarning iqtisodiyot tarmoqlaridagi tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri, texnologik yangilanish, eksport salohiyatini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan kooperatsiyani rivojlantirish kabi natijalarni ham qamrab oladi. Shu bois mazkur strategiyalarni kompleks yondashuv asosida o'rganish va ilmiy jihatdan tasniflash xorijiy investitsiyalarni boshqarishning samarali mexanizmlarini shakllantirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Jahon iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) kapital, texnologiya va boshqaruv tajribasini mamlakatlar o'rtasida uzatishning asosiy kanallaridan biri bo'lib qolmoqda. BMT Savdo va taraqqiyot konferensiyasi (UNCTAD) ma'lumotlariga ko'ra, 2025 yilda global TTXI oqimi ikki yillik pasayishdan so'ng 6 foizga o'sib, 1,6 trln AQSh dollariga yetgan. Shundan rivojlanayotgan mamlakatlarga 901 mlrd dollar, rivojlanayotgan Osiyo mamlakatlariga esa 644 mlrd dollar to'g'ri kelgan. Strategik tarmoqlarning global "grinfild" loyihalar qiymatidagi ulushi 2020 yildagi 16 foizdan 2025 yilda 44 foizga oshgan [15]. Bu mamlakatlar o'rtasida investitsiyalar hajmi uchun emas, balki ularning sifati uchun raqobat keskinlashayotganini ko'rsatadi. Natijada TTXI jalb qilish o'z-o'zidan kechadigan jarayondan maqsadli boshqariladigan strategik jarayonga aylanmoqda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda investitsiya muhitini isloh qilishga katta e'tibor qaratildi. "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonun (25.12.2019, O'RQ-598), 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi (PF-60, 28.01.2022) va "O'zbekiston - 2030" strategiyasi (PF-158, 11.09.2023) xorijiy kapitalni jalb qilishni iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab berdi. Rasmiy statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2025 yilda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 46,9 foizga oshib, asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning 40,5 foizini tashkil etgan. UNCTAD hisob-

kitobiga ko'ra, mamlakatdagi TTXI jamg'armasi 2024 yildagi 20,5 mlrd dollardan 2025 yilda 26 mlrd dollarga yetgan.

Shunga qaramay, ilmiy adabiyotlarda "TTXI oqimini boshqarish strategiyasi" tushunchasining yagona ta'rifi shakllanmagan. Mavjud tasniflar esa asosan xorijiy investor motivlariga (firma darajasi) tayanadi. Qabul qiluvchi davlatning boshqaruv qarorlari (makro va mezo daraja) nuqtai nazaridan ishlab chiqilgan tizimli tasnif yetarli emas. Natijada amaliyotda strategik maqsadlar asosan investitsiya hajmi bilan belgilanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

TTXI nazariyasining shakllanishi S.Haymer va Ch.Kindlberger tadqiqotlaridan boshlanadi. Ular xorijiy investitsiyani bozorlar nomukammalligi sharoitida firmaning monopolistik ustunliklardan (texnologiya, brend, miqyos samarasi) foydalanish shakli sifatida talqin qilgan R.Vernon mahsulotning hayotiy sikli nazariyasida ishlab chiqarish mahsulot yetuklashgan sari xarajatlari past mamlakatlarga ko'chishini asoslagan.

P.Bakli va M.Kasson internalizatsiya nazariyasida transmilliy korporatsiyalar tashqi bozorlar orqali bitim tuzish xarajatlari yuqori bo'lganda faoliyatni ichki tarmoq ichida tashkil etishini ko'rsatgan. K. Kojima esa "savdoga yo'naltirilgan" va "savdoga qarshi" investitsiyalarni farqlab, investitsiyalar qabul qiluvchi mamlakatning qiyosiy ustunliklariga mos kelgandagina tashqi savdo va o'sishni rag'batlantirishini isbotlagan. Bu xulosa zamonaviy selektiv (tanlab jalb qilish) strategiyalarining nazariy asosini tashkil etadi.

Nazariy qarashlarni J. Danning o'zining eklektik paradigmasida (OLI) umumlashtirgan. Unga ko'ra, TTXI egalik (O), joylashuv (L) va internalizatsiya (I) ustunliklari bir vaqtda mavjud bo'lganda yuzaga keladi. J. Danning investitsion rivojlanish yo'li (IDP) konsepsiyasida mamlakatning kiruvchi va chiquvchi investitsiyalar pozitsiyasi uning rivojlanish darajasiga qarab besh bosqichda o'zgarishini ko'rsatgan. Keyinchalik bu konsepsiya globallashtirish sharoitiga moslashtirilgan. J. Danning va S. Lundan investorlarning to'rt asosiy motivini ajratgan: resurs izlovchi, bozor izlovchi, samaradorlik izlovchi va strategik aktiv izlovchi investitsiyalar. M. Porter esa milliy raqobat ustunligi va klasterlarning joylashuv omili sifatidagi rolini asoslagan.

TTXIning qabul qiluvchi iqtisodiyotga ta'siri bo'yicha tadqiqotlar boshqaruvning zarurligini ko'rsatadi. E. Borensteyn, J. De Gregorio va J.V.Li investitsiyalar iqtisodiy o'sishga faqat mamlakatda inson kapitali ma'lum darajaga yetganda ijobiy ta'sir qilishini aniqlagan. M. Blomstryom va A. Kokko texnologik "yoyilish" samaralari avtomatik ravishda yuzaga kelmasligini ko'rsatgan. S. Lall va R. Narula esa rivojlanayotgan mamlakatlarda TTXIdan to'liq foyda olish uchun faol sanoat va investitsiya siyosati zarurligini ta'kidlagan.

Investitsiyalarni rag'batlantirish nazariyasida L. Uells va A. Uint targ'ibot faoliyatini uch funksiyaga ajratgan mamlakat imijini shakllantirish, investitsiyalarni generatsiya qilish va investorlarga xizmat ko'rsatish. H.Lyovendal targ'ibotning bosqichma-bosqich tizimli modelini taklif etgan.

T.Harding va B. Javorchik empirik tahlil asosida investitsiyalarni rag'batlantirish agentliklarining ustuvor tarmoqlarni maqsadli tanlashi rivojlanayotgan mamlakatlarda ushbu tarmoqlarga TTXI oqimini sezilarli oshirishini isbotlagan. OECD ning "Investitsiya siyosati asoslari" hujjati investitsiya siyosatini soliq, raqobat, savdo va korporativ boshqaruv siyosatlari bilan uyg'unlashtirishni tavsiya etadi.

Strategik menejmentda G. Mintsberg strategiyani reja, manevr, harakatlar modeli, pozitsiya va istiqbol birligi sifatida talqin etgan. Mahalliy tadqiqotlarda D. F. Nasirov TTXIning iqtisodiy mohiyatini tahlil qilib, uni davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar bergan. Jahon banki O'zbekiston uchun milliy TTXI strategiyasiga oid tavsiyalarida murakkab va bilimtalab tarmoqlarga yuqori sifatli investitsiyalarni jalb qilish zarurligini ta'kidlagan. OECD ham barqaror investitsiya siyosati islohotlari yo'l xaritasini taklif etgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, fundamental nazariyalar asosan firma xulq-atvorini tushuntiradi. Qabul qiluvchi davlatning boshqaruv strategiyasini tasniflash masalasi esa tarqoq holda o'rganilgan. Ushbu maqola shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning uslubiy asosini dialektik va tizimli yondashuvlar tashkil etadi. TTXI oqimini boshqarish strategiyasi maqsadlar, vositalar, natijalar va qayta aloqa elementlaridan iborat ochiq tizim sifatida ko'rib chiqilgan.

Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanilgan 1960-2026 yillarda nashr etilgan fundamental asarlar va xalqaro tashkilotlar hisobotlarini tizimli sharhlash, nazariyalar evolyutsiyasini o'rganish uchun qiyosiy-tarixiy tahlil, tushunchalarni aniqlashtirish uchun abstrakt-mantiqiy fikrlash, strategiyalarni tasniflash uchun guruhlash usuli, O'zbekistonning normativ-huquqiy hujjatlarini kontent-tahlil qilish, induksiya va deduksiya.

Axborot bazasi sifatida xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari, UNCTAD, OECD va Jahon banki hisobotlari, O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari hamda rasmiy statistika ma'lumotlaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariyalarning boshqaruv strategiyasi uchun uslubiy ahamiyati. Tahlil natijasida har bir fundamental nazariyadan qabul qiluvchi mamlakat strategiyasi uchun aniq amaliy xulosa chiqarildi (1-jadval).

Tahlilning muhim xulosasi shundaki, OLI paradigmasidagi uch ustunlikdan qabul qiluvchi davlat bevosita faqat joylashuv (L) ustunliklarini shakllantira oladi. Bularga resurslar, bozor sig'imi, xarajatlar, infratuzilma, institutlar sifati va rag'batlar kiradi. Internalizatsiya (I) ustunliklariga esa davlat faqat bilvosita, shartnoma va huquqiy kafolatlar orqali ta'sir qiladi. Demak, TTXI oqimini boshqarish strategiyasining mazmuni, eng avvalo, joylashuv ustunliklarini

maqsadli shakllantirish, ularni targ'ib qilish va ularni kerakli investorlar motivlariga moslashtirishdan iborat.

1-jadval

TTXI nazariyalari va ularning qabul qiluvchi mamlakat strategiyasi uchun ahamiyati

Nazariya	Muallif(lar), yil	Asosiy g'oya	Strategiya uchun xulosa
Monopolistik ustunlik	S. Haymer (1960/1976); Ch. Kindlberger (1969)	Firma o'ziga xos ustunliklarini xorijda qo'llaydi	Ustunlikka ega investorlarni aniqlash va nishonga olish
Mahsulot hayotiy sikli	R. Vernon (1966)	Yetuk mahsulot ishlab chiqarishi arzon joyga ko'chadi	Mamlakatning sikldagi o'rniga mos tarmoqlarni tanlash
Internalizatsiya	P. Bakli, M. Kasson (1976)	Bitim xarajatlari yuqori bo'lsa, faoliyat ichkilashtiriladi	Shartnoma kafolatlari orqali bitim xarajatlarini kamaytirish
Kojima modeli	K. Kojima (1978)	Qiyosiy ustunlikka mos TTXI savdoni kengaytiradi	Selektiv, eksportga yo'naltirilgan strategiya
Eklektik paradigma (OLI)	J. Danning (1988)	TTXI uchun O, L va I ustunliklari birga bo'lishi kerak	Davlat bevosita L ustunliklarini boshqaradi
Investitsion rivojlanish yo'li	J. Danning (1981); R. Narula, J. Danning (2000)	Investitsiya pozitsiyasi rivojlanish bosqichiga bog'liq	Strategiyani bosqichga moslab vaqti-vaqti bilan yangilash
Raqobat ustunligi va klasterlar	M. Porter (1990)	Joylashuv raqobatbardoshligi klasterlarda shakllanadi	Klasterli va hududiy strategiyalar
Investitsiyalarni rag'batlantirish	L. Uells, A. Uint (2000); H. Lyovendal (2001)	Imij, generatsiya va xizmat ko'rsatish funktsiyalari	Investorning butun hayotiy siklini qamrab olish

Xalqaro statistika amaliyotida TTXI bir iqtisodiyot rezidentining boshqa iqtisodiyotdagi korxonada uzoq muddatli manfaatdorlik bilan kamida 10 foiz ovoz beruvchi ulushga egalik qilishi sifatida belgilanadi. Bu ta'rif investitsiyaning o'zini tavsiflaydi, lekin uning oqimini boshqarish jarayonini ochib bermaydi. Shu bois muallif quyidagi ta'rifni taklif etadi:

TTXI oqimini boshqarish strategiyasi - davlatning milliy rivojlanish maqsadlaridan kelib chiqib, joylashuv ustunliklarini shakllantirish va targ'ib qilish, investorlarni tanlab jalb qilish, ularning faoliyatiga ko'maklashish va natijalarini monitoring qilish orqali xorijiy kapital oqimining hajmi, tarkibi, yo'nalishi va sifatini maqsadli o'zgartirishga qaratilgan uzoq muddatli, o'zaro bog'langan qarorlar va vositalar tizimi.

Ta'rif mavjud yondashuvlardan uch jihati bilan farq qiladi. Birinchidan, boshqaruv obyekti sifatida faqat hajm emas, balki oqimning tarkibi, yo'nalishi va sifati ko'rsatilgan. Ikkinchidan, strategiya investorning butun hayotiy siklini qamrab oladi: jalb qilish, joylashtirish, qo'llab-quvvatlash va reinvestitsiya. Uchinchidan, ta'rifga monitoring orqali qayta aloqa elementi kiritilgan. Bu strategiyani statik reja emas, balki moslashuvchan boshqaruv tizimi sifatida ko'rish imkonini beradi.

Adabiyotlardagi tarqoq yondashuvlarni umumlashtirib, muallif TTXI oqimini boshqarish strategiyalarini yetti mezon bo'yicha tasniflashni taklif etadi (2-jadval). Dastlabki oltita mezon ilmiy adabiyotlardan umumlashtirilgan. Yettinchi mezon esa muallif tomonidan kiritilgan.

2-jadval

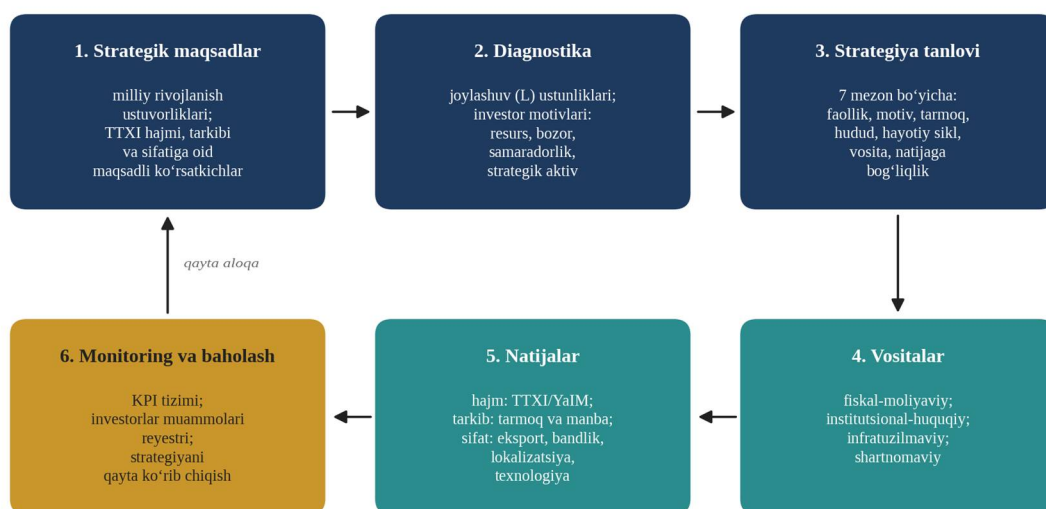
TTXI oqimini boshqarish strategiyalarining takomillashtirilgan tasnifi

Tasniflash mezon	Strategiya turlari	Mazmuni va qo'llanish sharti
1. Davlatning faollik darajasi	passiv (liberal), faol (targ'ibotchi), selektiv (tanlab jalb qiluvchi)	Liberallashtirishdan tarmoq va investorlarni maqsadli tanlashgacha
2. Investorning asosiy motivi	resurs, bozor, samaradorlik va strategik aktiv izlovchi TTXIga yo'naltirilgan	Mamlakatdagi joylashuv ustunliklari turiga mos keladi
3. Tarmoq qamrovi	Gorizontal, tarmoq-selektiv, klasterli	Barcha tarmoqlar uchun umumiy shartlar yoki ustuvor tarmoqlar va klasterlar
4. Hududiy qamrov	Milliy, hududiy, zonali (MIZ, sanoat zonalar)	Hududlarning ixtisoslashuvi va infratuzilma imkoniyatlariga bog'liq
5. Investor hayotiy sikli bosqichi	jalb qilish, joylashtirish, qo'llab-quvvatlash va reinvestitsiya	Imij va generatsiyadan "yagona darcha" va investorga keyingi xizmatgacha
6. Asosiy vosita	fiskal-moliyaviy, institutsional-huquqiy, infratuzilmaviy, shartnomaviy	Soliq imtiyozlari, kafolatlar, zonalar, investitsiya kelishuvlari, DXSh
7. Natijaga bog'liqlik darajasi (muallif mezon)	hajmga yo'naltirilgan, natijaga yo'naltirilgan	Imtiyoz kapital hajmiga emas, balki bandlik, lokalizatsiya, eksport va texnologiya ko'rsatkichlariga bog'lanadi

Yettinchi mezonni kiritish zarurati ikki holat bilan asoslanadi. Birinchidan, OECD/G20 doirasida kelishilgan global minimal soliq (15 foiz) qoidalari katta transmilliy guruhlar uchun an'anaviy soliq ta'tillarining samarasini pasaytiradi. Natijada rag'batlantirish vositasini qayta ko'rib chiqish zarurati paydo bo'ladi. Ikkinchidan, TTXIning o'sishga ijobiy ta'siri avtomatik emas. Shu sababli davlat imtiyozni investor ta'minlaydigan o'lchanadigan natija bilan bog'lashi iqtisodiy jihatdan asoslidir. Natijaga yo'naltirilgan strategiyada muvaffaqiyat jalb qilingan kapital summasi bilan emas, balki yaratilgan yuqori malakali ish o'rinlari, mahalliy yetkazib beruvchilar bilan aloqalar, eksport va texnologiya transferi orqali baholanadi.

Taklif etilgan ta'rif va tasnif asosida TTXI oqimini boshqarish strategiyasining olti bosqichli konseptual modeli ishlab chiqildi (1-rasm). Model strategik maqsadlardan boshlanib, monitoring natijalari asosida maqsad va diagnostikaga qaytuvchi yopiq boshqaruv siklini tashkil etadi.

1-rasm. TTXI oqimini boshqarish strategiyasining konseptual modeli

Modelning beshinchi va oltinchi bloklarini amalda qo'llash uchun strategiya samaradorligini baholash ko'rsatkichlari uch guruhga ajratildi (3-jadval).

3-jadval

TTXI oqimini boshqarish strategiyasini baholash ko'rsatkichlari tizimi

Guruh	Ko'rsatkichlar	Axborot manbai
Miqdoriy (hajm)	TTXI sof oqimi va uning YaIMga nisbati, TTXIning asosiy kapitalga investitsiyalardagi ulushi, grinfild loyihalar soni va qiymati	To'lov balansi, UNCTAD, milliy statistika
Tarkibiy	Qayta ishlash sanoati va yuqori texnologiyali tarmoqlar ulushi, manba-mamlakatlar konsentratsiyasi (Herfindal-Hirshman indeksi), hududiy taqsimot	Milliy statistika, investitsiya agentligi
Sifat (natija)	TTXI ishtirokidagi korxonalarning eksportdagi ulushi, lokalizatsiya darajasi, yaratilgan yuqori malakali ish o'rirlari, reinvestitsiya qilingan daromad ulushi	Korxonalar hisobotlari, monitoring tizimi

MUHOKAMA

Olingan natijalar O'zbekiston amaliyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, IDP konsepsiyasi nuqtai nazaridan mamlakat kiruvchi investitsiyalar jadal o'sayotgan, chiquvchi investitsiyalar esa hali kichik bo'lgan bosqichda turibdi. Bu bosqichda joylashuv ustunliklarini faol shakllantirish va investitsiyalarni tanlab jalb qilish strategiyasi eng samarali hisoblanadi.

Ikkinchidan, milliy statistikada qayd etiladigan xorijiy investitsiyalar va kreditlarning umumiy hajmi (2025 yilda 43 mlrd dollardan ortiq) bilan to'lov balansi metodologiyasi bo'yicha hisoblangan TTXI sof oqimi (2025 yilda qariyb 4,4 mlrd dollar) o'rtasida sezilarli farq mavjud. Shu sababli strategik maqsadlar xalqaro taqqoslanadigan ko'rsatkichlarda ham belgilanishi kerak. Aks holda strategiya natijalarini boshqa mamlakatlar bilan solishtirish qiyinlashadi.

Uchinchidan, taklif etilgan tasnif mamlakat strategiyasini "passiv-faol-selektiv" va "hajm-natija" o'qlari bo'yicha joylashtirish imkonini beradi. Jahon banki tavsiyalarida ta'kidlanganidek, O'zbekiston uchun asosiy vazifa murakkab va bilimtalab tarmoqlarga yuqori sifatli investitsiyalarni jalb qilishdir. Bu vazifa selektiv va natijaga yo'naltirilgan strategiya turiga to'g'ri keladi. Taklif etilgan tasnif va ko'rsatkichlarni ekonometrik tahlil orqali empirik tekshirish keyingi tadqiqotlar vazifasi hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi. Fundamental TTXI nazariyalari, avvalo, firma xulq-atvorini tushuntirishga yo'naltirilgan bo'lib, qabul qiluvchi mamlakat strategiyasini shakllantirish uchun bilvosita, biroq muhim uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, OLI paradigmasiga ko'ra, davlat tomonidan boshqarilishi va rivojlantirilishi lozim bo'lgan asosiy obyektlardan biri mamlakatning joylashuv ustunliklari hisoblanadi.

Tadqiqot doirasida "TTXI oqimini boshqarish strategiyasi" tushunchasiga mualliflik ta'rifi berildi. Mazkur ta'rifda boshqaruv obyekti sifatida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimining hajmi, tarkibi, yo'nalishi va sifati, strategiyaning qamrovi sifatida esa investorning mamlakatga kirib kelishidan boshlab investitsiya faoliyatini amalga oshirish va yakunlashgacha bo'lgan butun hayotiy sikli belgilandi.

TTXI oqimini boshqarish strategiyalarini yetti mezon asosida tasniflash taklif etildi. Shuningdek, muallif tomonidan kiritilgan "natijaga bog'liqlik darajasi" mezoni global minimal soliq sharoitida investitsiyalarni rag'batlantirish siyosatini qayta ko'rib chiqish va berilayotgan imtiyozlarning iqtisodiy natijadorligini baholash uchun nazariy asos yaratadi.

Tadqiqot natijasida TTXI oqimini boshqarishning olti bosqichli konseptual modeli hamda uch guruhga birlashtirilgan baholash ko'rsatkichlari tizimi ishlab chiqildi. Mazkur yondashuv investitsiya oqimini faqat jalb qilingan mablag'lar hajmi orqali emas, balki uning tarkibiy xususiyatlari, iqtisodiy samaradorligi va kutilayotgan natijalari asosida kompleks baholash imkonini beradi.

Amaliy taklif sifatida O'zbekistonda TTXI oqimini boshqarish strategiyasini ishlab chiqishda investitsiyalar bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlarni faqat hajm jihatidan emas, balki ularning tarkibi va sifat xususiyatlari bo'yicha ham belgilash maqsadga muvofiq. Shuningdek, ustuvor tarmoqlar uchun selektiv yondashuvni qo'llash, investorlarga taqdim etiladigan imtiyozlarni aniq va o'lchanadigan iqtisodiy natijalarga bog'lash hamda xalqaro miqyosda taqqoslash imkonini

beruvchi ko'rsatkichlarga asoslangan monitoring tizimini joriy etish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. 25.12.2019 yil, O'RQ-598-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 28.01.2022 yil, PF-60-son // lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 11.09.2023 yil, PF-158-son // lex.uz.
4. Dunning J. H., Lundan S. M. Multinational Enterprises and the Global Economy. 2nd ed. - Cheltenham: Edward Elgar, 2008.
5. Narula R., Dunning J. H. Industrial development, globalization and multinational enterprises: new realities for developing countries // Oxford Development Studies. - 2000. - Vol. 28, No. 2. - P. 141–167.
6. UNCTAD. World Investment Report 2026: International Investment in a Turbulent Era. - Geneva: United Nations, 2026.
7. Blomström M., Kokko A. Multinational corporations and spillovers // Journal of Economic Surveys. - 1998. - Vol. 12, No. 3. - P. 247–277.
8. Lall S., Narula R. Foreign direct investment and its role in economic development: do we need a new agenda? // The European Journal of Development Research. - 2004. - Vol. 16, No. 3. - P. 447–464.
9. Wells L. T., Wint A. G. Marketing a Country: Promotion as a Tool for Attracting Foreign Investment. Revised ed. - Washington, DC: FIAS (IFC/World Bank), 2000. - FIAS Occasional Paper 13.
20. Loewendahl H. A framework for FDI promotion // Transnational Corporations. - 2001. - Vol. 10, No. 1. - P. 1–42.
11. Harding T., Javorcik B. S. Roll out the red carpet and they will come: investment promotion and FDI inflows // The Economic Journal. - 2011. - Vol. 121, No. 557. - P. 1445–1476.
12. 2025-yilda O'zbekiston yalpi ichki mahsuloti 7,7 foizga o'sdi // Gazeta.uz. <https://www.gazeta.uz/oz/2026/01/23/yim-2025/>
13. Kazakhstan dominates Central Asia's FDI stock as Uzbekistan gains ground // The Astana Times. - 2026, July. (UNCTAD WIR 2026 ma'lumotlari asosida).

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjournal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan C-5669225 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №083688

Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy